

OSNOVI STATISTIČKE ANALIZE

Predavanje I dvočas

Višestruka regresija

(Uvod u statistiku, Poglavlje 14)

VAŽNE NAPOMENE ZA POGLAVLJE 14:

1. Pitanja iz 14. poglavlja neće biti zastupljena na usmenom ispitu zaključno sa januarsko-februarskim rokom školske 2020/2021.

2. Zadaci iz 14. poglavlja neće biti zastupljeni na pismenom ispitu zaključno sa januarsko-februarskim rokom školske 2020/2021.

Višestruka linearna regresija

- Obraditi iz knjige odeljke 14.1-14.5 (str. 678-691)

➤ **Posebno obratiti pažnju na:**

- 1) definiciju višestrukog linearnog regresionog modela i interpretaciju parametara (str.679)

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \varepsilon$$

- Deterministički deo modela je $\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k$
- Slučajna greška je ε
- Y je zavisna promenljiva, a $X_1, X_2, \dots, X_k$ su objašnjavajuće promenljive
- β_0 -pokazuje **prosečnu** vrednost zavisne promenljive Y kada su sve objašnjavajuće promenljive jednake 0
- β_1 - pokazuje **prosečnu** promenu Y kada se X_1 poveća za jednu svoju jedinicu, a sve ostale objašnjavajuće promenljive ostanu nepromenjene.
- β_2 - pokazuje **prosečnu** promenu Y kada se X_2 poveća za jednu svoju jedinicu, a sve ostale objašnjavajuće promenljive ostanu nepromenjene.
- Jednostavno je zaključiti šta pokazuju i ostali regresioni koeficijenti $\beta_3, \dots, \beta_k$.

2) metod najmanjih kvadrata (str.680)

3) parametre, ocene, ocenjene vrednosti (str.679-680)

regresioni parametar	ocena	ocenjena vrednost
β_0	b_0	b_0
β_1	b_1	b_1
β_2	b_2	b_2
...	...	...
β_k	b_k	b_k

4) regresioni model uzorka (str. 615 i 618)

$$\hat{Y} = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_kX_k$$

($\hat{Y}$ predstavlja ocenjenu ili prilagođenu vrednost promenljive Y. Važi da je $n > k + 1$)

5) pretpostavke višestrukog linearnog regresionog modela (str. 680-681)

1. linearnost ($E(Y) = \beta_0 + \beta_1X_1 + \beta_2X_2 + \dots + \beta_kX_k$); 2. Y je slučajna promenljiva, jer predstavlja funkciju od ε , a $X_1, X_2, \dots, X_k$ nisu slučajne promenljive; 3. očekivana vrednost slučajne greške je 0; 4. nema autokorelacije (slučajne greške su međusobno nezavisne); 5. homoskedastičnost (jednakost varijansi slučajnih grešaka); 6. normalnost raspodele slučajnih grešaka; 7. objašnjavajuće promenljive nisu međusobno linearno zavisne odnosno ne postoji problem multikolinearnosti.

6) standardnu grešku regresije kao apsolutnu meru reprezentativnosti (str. 681)

$$S = \sqrt{\frac{\text{SKR}}{n-k-1}} \quad \text{gde je} \quad \text{SKR} = \sum(Y - \hat{Y})^2$$

7) koeficijent višestruke determinacije kao relativnu meru reprezentativnosti (str. 682)

(pokazuje koliko je učešće objašnjenog varijabiliteta u ukupnom, odnosno koliki je deo varijacija zavisne promenljive objašnjen višestrukim regresionim modelom)

8) korigovani koeficijent višestruke determinacije (str. 682)

$$\bar{R}^2 = 1 - (1 - R^2) \left(\frac{n-1}{n-k-1} \right) \quad \text{ili} \quad \bar{R}^2 = 1 - \frac{\text{SKN} / (n-k-1)}{\text{SKU} / (n-1)}$$

9) broj stepeni slobode u višestrukoj regresiji (str. 679)

($df=n-k-1$)

10) intervale poverenja za regresione parametre (str. 688)

Interval poverenja za parametar β_i $(1 - \alpha) \times 100\%$ interval poverenja za parametar β_i glasi:

$$b_i \pm ts_{b_i}$$

t vrednost u prethodnom izrazu dobija se iz Tablice Studentove t raspodele za površinu od $\alpha/2$ na svakom kraju ispod krive t raspodele i $(n - k - 1)$ stepena slobode. Vrednosti b_i i s_{b_i} se dobijaju korišćenjem statističkog softvera.

11) ocene b_i imaju normalnu raspodelu (str. 689)

Zbog pretpostavke o normalnoj raspodeli slučajnih grešaka, uzoračka raspodela svake ocene b_i je takođe normalna sa srednjom vrednošću β_i i standardnom greškom, σ_{b_i} . Kao što je ranije objašnjeno, standardna greška σ_{b_i} nije poznata, pa zato koristimo njenu ocenu iz uzorka S_{b_i} , a testiranje hipoteze o parametru β_i zasnivamo na t raspodeli.

12) testiranje hipoteza o regresionim parametrima (str. 689)

Statistika testa za regresioni parametar β_i Za testiranje hipoteze o regresionom parametru β_i koristi se sledeća statistika testa:

$$t = \frac{b_i - \beta_i}{S_{b_i}}$$

Vrednost regresionog parametra β_i u prethodnom izrazu zamenjuje se hipotetičkom vrednošću, koja je definisana nultom hipotezom. Nultu hipotezu najčešće formulišemo u sledećem obliku: $H_0: \beta_i = 0$. Softver MINITAB sadrži i proceduru testiranja korišćenjem statistike t testa.

13) Formulisanje alternativne hipoteze

H_1 se formuliše na jedan od sledeća tri načina:

- (1) $H_1: \beta_i \neq 0$ (X_i utiče na Y u osnovnom skupu)
- (2) $H_1: \beta_i > 0$ (X_i pozitivno utiče na Y) i
- (3) $H_1: \beta_i < 0$ (X_i negativno utiče na Y).

Višestruki linearni regresioni model sa dve objašnjavajuće promenljive (dodatna objašnjenja)

- **regresioni model skupa je** $Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \varepsilon$
- **regresiona ravan osnovnog skupa je** $\mu_{Y|X} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2$, gde je $\mu_{Y|X}$, odnosno $E(Y)$, prosečna (očekivana) vrednost promenljive Y
- **β_0 je odsečak**-pokazuje **prosečnu** vrednost zavisne promenljive Y kada su i X_1 i X_2 jednaki 0;
- **β_1** - pokazuje prosečnu promenu promenljive Y nastalu usled jedinične promene X_1 pod uslovom da X_2 ostane nepromenjena.
- **β_2** -pokazuje prosečnu promenu promenljive Y nastalu usled jedinične promene X_2 pod uslovom da X_1 ostane nepromenjena.
- **regresioni model uzorka** (regresiona ravan uzorka) $\hat{Y} = \mathbf{b}_0 + \mathbf{b}_1 X_1 + \mathbf{b}_2 X_2$

Ilustracija

U jednom istraživanju analiziran je uticaj izvoznih cena i mesečnog fizičkog obima proizvodnje proizvoda A na mesečnu vrednost izvoza tog proizvoda (u mil.din.) na uzorku od 7 preduzeća na teritoriji Srbije. Osnovni rezultati analize prikazani su u sledećoj tabeli:

	Koeficijent	Standardna greška	t-vredn.
Odsečak	4,50	1,5	3,0
Izvozna cena (u 000 din)	1,01	0,1	10,1
Proizvodnja (u tonama)	0,55	0,19	2,9
Koeficijent determinacije=0,65;		Standardna greška regresije = 8,43	

Uočavamo da je zavisna promenljiva Y- vrednost izvoza proizvoda (u mil.din.), a da su objašnjavajuće promenljive X_1 - izvozna cena (u 000 din.) i X_2 - proizvodnja (u tonama). Ocenjene vrednosti regresionih parametara su $b_0 = 4,5$, $b_1 = 1,01$ i $b_2 = 0,55$ a regresiona jednačina glasi:

$$\hat{y} = 4,5 + 1,01x_1 + 0,55x_2.$$

$b_0 = 4,5$ → ako bi izvozna cena iznosila 0 din i ako ne bi bilo proizvodnje prosečna mesečna vrednost izvoza bi iznosila 4,5 mil.din. Treba napomenuti da je ovo samo ilustracija tumačenja ocenjene vrednosti b_0 , jer ovaj rezultat nema ekonomski smisao.

$b_1 = 1,01$ → ako se izvozna cena poveća za 1000 din, a proizvodnja ostane nepromenjena, vrednost izvoza proizvoda će se u proseku povećati za 1,01 mil.din.

$b_2 = 0,55$ → ako se fizički obim proizvodnje poveća za 1t, a izvozna cena ostane nepromenjena, vrednost izvoza će se u proseku povećati za 0,55 mil.din.

Standardna greška regresije $S=8,43$ → apsolutna mera varijacija empirijskih podataka od regresione ravni uzorka (vrednost izvoza proizvoda pojedinih preduzeća u uzorku u proseku odstupa od ocenjenih vrednosti izvoza za 8,43 mil.din).

Koeficijent višestruke determinacije $R^2 = 0,65$ → 65% varijacija vrednosti izvoza proizvoda je objašnjeno uticajem izvoznih cena i mesečnog fizičkog obima proizvodnje. **Nedostatak koeficijenta determinacije** je što zavisi od broja promenljivih i veličine uzorka. Ako je n malo a posmatra se veliki broj objašnjavajućih promenljivih, vrednost R^2 je nerealan visok. Takođe uključivanjem nove objašnjavajuće promenljivih u model vrednost R^2 se povećava bez obzira na uticaj te promenljive.

Korigovani koeficijent višestruke determinacije $\bar{R}^2 = 0,475$ → vrednost koeficijenta višestruke determinacije korigovanog za broj stepeni slobode. Nakon korekcije proizilazi da pomenute dve objašnjavajuće promenljive objašnjavaju 47,5% varijacija zavisne promenljive.

U koloni **Standardna greška** u tabeli brojevi pokazuju sledeće:

1,5 → ocenjena vrednost standardne greške ocene b_0

0,1 → ocenjena vrednost standardne greške ocene b_1

0,19 → ocenjena vrednost standardne greške ocene b_2

Testiranje hipoteza o regresionom parametru β_1

$H_0: \beta_1 = 0$ (promenljiva X_1 ne utiče na promenljivu Y).

H_1 se formuliše na jedan od sledeća tri načina:

(1) $H_1: \beta_1 \neq 0$ (X_1 utiče na Y u osnovnom skupu)

(2) $H_1: \beta_1 > 0$ (X_1 pozitivno utiče na Y) i

(3) $H_1: \beta_1 < 0$ (X_1 negativno utiče na Y).

Realizovana vrednost statistike t testa u prethodnoj ilustraciji je $t = \frac{b_1}{s_{b_1}} = 10,1$

Testiranje hipoteza o regresionom parametru β_2

$H_0: \beta_2 = 0$ (promenljiva X_2 ne utiče na promenljivu Y).

H_1 se formuliše na jedan od sledeća tri načina:

(1) $H_1: \beta_2 \neq 0$ (X_2 utiče na Y u osnovnom skupu)

(2) $H_1: \beta_2 > 0$ (X_2 pozitivno utiče na Y) i

(3) $H_1: \beta_2 < 0$ (X_2 negativno utiče na Y).

- Realizovana vrednost statistike t testa u prethodnoj ilustraciji je $t = \frac{b_2}{s_{b_2}} = 2,9$